

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

و گذر کوچ

گفتارهایی درباره جامعه عشایر

سیستان و بلوچستان

علی شعبانی

انتشارات خیل رود

۱۳۹۶

سرشناسه	: شعبانی، علی، ۱۳۴۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: بر گذر کوچ: گفتارهایی درباره جامعه عشایر سیستان و بلوچستان / علی شعبانی
مشخصات نشر	: سمنان، انتشارات حبله رود، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۲۴۳ص.؛ مصور، جدول، نمودار؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
شابک	: ۴-۸۶-۵۷۶۴-۶۰۰-۹۷۸: ۱۲۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیا
عناوین دیگر	: گفتارهایی درباره جامعه عشایر سیستان و بلوچستان.
موضوع	: ایلات و عشایر -- ایران -- سیستان و بلوچستان
موضوع	: Nomads -- Iran -- Sistan va Baluchestan
موضوع	: بلوچ -- آداب و رسوم و زندگی اجتماعی
موضوع	: Baluchi (Southwest Asian people) -- Social life and customs
رده‌بندی کنگره	: ۳۹۴-۷۳۶-۶۹ DSR
رده‌بندی دیوپی	: ۹۵۸/۹۷
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۴۳۹۶۶۷۳

شناسنامه

بر گذر کوچ

گفتارهایی درباره جامعه عشایر سیستان و بلوچستان

علی شعبانی

ویراستار: علیرضا شاه‌حسینی

ناشر: حبله رود

چاپ نخست، ۱۳۹۶

شابک: ۴-۸۶-۵۷۶۴-۶۰۰-۹۷۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

صفحه‌آرایی: محمدتقی رهبری فرد

طرح روی جلد: مرجان شمس‌خانی

چاپ و صحافی: زلال کوثر قم

قیمت: دوازده هزار تومان

انتشارات حبله رود

سمنان: بلوار ولی عصر (عج)

جنب مسجد آل محمد (ص)

www.hablerood.ir

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۵	بخش یکم: علمی و پژوهشی
۷	میراث کانون‌های توسعه و ساماندهی عشایر با تکیه بر تجربه عملی (سیستان و بلوچستان)
۷	چیده
۱۰	مدخل
۱۲	پیشینه
۱۳	روند از خواب برای کانون‌های ساماندهی عشایر ایرانشهر در یک نگاه
۱۴	فعالیت‌های انجام شده
۱۷	مدیریت کانون‌ها
۲۱	عمرانی و زیر بنایی
۳۵	گروه بندی و چگونگی واگذاری اراضی
۳۷	ارتباطات اجتماعی و رسمی
۳۸	نهادهای جدید
۳۹	معیشت و اشتغال
۴۱	مقدار زمین مورد نیاز برای کشاورزی
۴۵	آموزش و ترویج
۴۸	خدمات عمومی
۵۲	جمع بندی
۵۹	داز: لولای انسان عشایر و طبیعت (بررسی نقش داز در زندگی عشایر بلوچستان)
۶۲	الف: انواع داز
۶۳	ب: قسمت‌های مختلف داز
۶۴	ج: مصارف داز
۶۵	۱- تهیه خوراک دام و انسان
۶۶	۲- تهیه مسکن
۶۸	۳- ابزار و وسایل زندگی
۶۸	انواع حصیرها
۷۲	سایر کالاهای

۷۴	داز در امرار معاش عشایر
۷۷	معرفی منطقه عشایری کاسکین (کسکین)
۷۷	الف: موقعیت و مختصات جغرافیایی و طبیعی
۷۸	ب: وضعیت اجتماعی عشایر کاسکین
۸۱	تشکیلات اجتماعی
۸۶	ج: وضعیت اقتصادی
۹۱	د: منابع طبیعی
۹۴	معرفی منطقه عشایری هنزران
۹۴	الف: موقعیت طبیعی
۹۶	ب: وضعیت اجتماعی
۹۶	۱- مراکز تجمع عشایر
۹۷	۲- عشایر تحت پوشش
۹۹	۳- جمعیت ساکن و روستایی منطقه
۱۰۱	۴- ساختار اجتماعی، شکل‌های طایفه‌ای
۱۰۳	۵- کوچ
۱۰۶	۶- مشخصات جمعیت عشایری منطقه
۱۰۹	ج: وضعیت اقتصادی
۱۱۲	د: امکانات و زیربناهای موجود
۱۱۵	معرفی دشت سردگال (کانون توسعه زیست بوم)
۱۱۵	موقعیت جغرافیایی و حدود منطقه
۱۱۶	آب و هوا
۱۱۷	پوشش گیاهی
۱۱۷	وضعیت زمین شناسی
۱۱۹	سوابق مطالعاتی دشت
۱۲۱	وضعیت سکونت در دشت
۱۲۳	طایفه بارانی
۱۳۳	طایفه ریگی
۱۳۶	معرفی کانون توسعه حسن آباد (زیارت مهروجی)
۱۳۹	بخش دوم: اجتماعی
۱۴۱	عطش زندگی

۱۴۷		سروده‌های منسوخ
۱۵۸		فصل دوستی
۱۶۶		گرمی مهر
۱۷۱		یک موکی
۱۹۱		در مصاحبت یک چوپان بلوچ
۱۹۵		بخش سوم: فرهنگی
۱۹۷		بجاری (bejāri): بارزترین شیوه مشارکت در جوامع سنتی
۱۹۹		ششگانه (یو. ر. ر. اساس تعاون و مشارکت)
۲۰۱		حشر (ha har) (آش)
۲۰۵		پل گردی (سفارت هفت و امید)
۲۰۷		هامین (hāmin)
۲۱۰		کله گرمی
۲۱۲		میار (mayār)
۲۱۵		روش‌های سنتی دآوری و حل اختلاف در جامعه بایری
۲۱۵		الف: ریش سفیدی
۲۱۷		ب: شریعت
۲۱۸		ج: نال یا نال داغ کردن (نعال داغ)
۲۲۱		لالایی
۲۲۴		ضرب‌المثل
۲۲۹		شعر
۲۲۹		پیوند بهار
۲۳۰		رمز بودن
۲۳۱		بخش چهارم: تصاویر

مقدمه

به نام خداوند جان و خرد

سیستان و بلوچستان هنوز سرزمینی کم شناخته است؛ روستایش کم شناخته شده و عشایر ناشناخته. در هرچه بنگری، هزار سخن ناگفته نهفته است. این ویژگی در عرصه‌ی فرهنگی، اجتماعی بارزتر است.

دوازده سال خدمت به جامعه عشایر استان (در سال‌های ۷۸-۱۳۶۷)، پر از خاطرات تلخ و شیرین است. دیده‌ها و شنیده‌های بکر و ارزشمند، که ثبت و انتقال آنها به آیندگان بزرگان دلم به مراتب ارزشمندتر و مؤثرتر از اصل وظیفه اداری می‌بود. دریغ که مشغله اداری و سهل انگاری، موجب غفلت از ثبت و ماندگار کردن آنها شد. با آنچه چه امیدی که مجال به باز یادآوری خاطرات باشد.

روحیه‌ی جهادی و شور و شوق کار، دائم پای به دروازه‌ی باب و تکاپو از نقطه‌ای به نقطه‌ی دیگر، گپ و گفت با مردم و معتمدین پویان، خرد و کلان، دل گستردن به دشت و اوج گرفتن به کوه و خاطر به چکامه‌ی کبک و ترانه‌ی مرغان صحرا نواختن، آشفته از توفان‌های شن و مضطرب از حضور اشزار و راهزنان در کمین در گذر و گردنه و گریزگاه‌ها، شنیدن

نواهای مادران و حکایات کهن سالان، دوییدن همپای نونهالان در دشت‌های بی کرانه، پی ریزی شیوه نوین معیشت برای مردمانی خو گرفته به عادت‌های دیرین، بنای کانون‌هایی در دشت‌های بکر و غلغله‌ی زندگی انداختن در دل وادی‌های خاموش، حفر چاه و انتشار سرود آب، از دام به کشاورزی، از چاه‌های مالداري به موتور پمپ‌های برقی، کاشت درخت به دست مأمورین دولت رای کسانی که خود فرزند درختند، و... شرح کدام را می‌توان نوشت؟ آواز رسیده است، و از هر چه در خیال آید می‌توان سرود!

عشایر ساده، بی‌آلایس، شوران، بیچیدگی‌های شهرند. در کار خود ورزیده و سیاستمدار لکن عاری از بریه‌های سیاسی کاری‌اند، زیورند گرچه بی زیورند. تنگدستند و دل گشاده؛ روی دارند گرچه پر سوزند؛ هم از این رو با همه سختی و صعوبت کار آن یک دهه و اندکی، خدمت به عشایر به شهد سادگی و صفای مردمان، و به قرابت و سنخیت خاستگاه اجتماعی‌ام، برایم گوارا و به یاد ماندنی است.

این مجموعه، بخشی از نوشته‌هایی است که گاه و بی‌گاه در فرصت‌های پیش آمده طی سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۸، متأثر از حادثه‌ای و مشاهده‌ای، قلمی و در نشریاتی از جمله: فصلنامه علمی-فرهنگی ذخایر انقلاب، روزنامه‌های استانی؛ ماهنامه پیام عشایر (نشریه اداره کل امور عشایر سیستان و بلوچستان)، و... چاپ شده است. همچنین مقاله: مدیریت

ساماندهی عشایر؛ با تکیه بر یک تجربه عملی، سیستان و بلوچستان، به سمینار توسعه اجتماعی- اقتصادی عشایر، سال ۱۳۷۹، ارائه شده بود. گزارش مطالعات اجتماعی، اقتصادی مناطق دیگری از استان نیز انجام شده بود که خود به طور مجزا قابل بهره برداری است و در این مجموعه نمی‌گنجد.

افراد می‌کنند. طالب این مجموعه، سفته و پخته و به لحاظ پیوستگی نیز، جفت و جدا نیست. لکن هر چه هست تراوش ذهنی مقطعی از عمر رفته و تصویر شرر و شبنم جاری در دل، در زمان خود است. این نیز به نوعی سفر نامه است، سفر در زمان.

مطالب این مجموعه دو بخش است: بخشی که بازتاب تجارب عملی در حوزه کاری و مسئولیت اجرایی بوده و بی ماهی از تحقیق و پژوهش میدانی دارد؛ و بخشی که تبیین دیده‌ها و شنیده‌هاست که گوشه‌هایی از باورها و رسوم عشایر استان را بازتاب می‌دهد و با آن است که مشروح‌تر به آنها پرداخته شود لکن سعی شد از ظرف حوصله‌ها سر نروید.

به هر حال، آنچه بود به تشویق دوستانی که دلی در گروه‌های مدیران، به شکل دفتر حاضر تنظیم شد. هدف تجمیع مطالب در دفتری بود که از گزند فراموشی روزگار محفوظ ماند بدان امید که در آینده شاید مجالی دست دهد تا اوراقی بر دفتر خاطراتی از سرزمینی در گذر باد، افزوده شود.

مطالب این کتاب با توجه به موضوعات، در چهار بخش: علمی و پژوهشی، اجتماعی، فرهنگی و عکس‌ها تنظیم گردید.

با تقدیم درود به پیشگاه یکایک عشایر سخت‌کوش، مؤمن و مهربان پهنه‌ی استان از سیستانیان، سرحدی‌ها و مکرانیان و سپاسگزاری از مدیران و مجری‌عه همکارانم در مدت خدمت در امور عشایر استان، جناب محمود میربزرگ، مسئول رابط عمومی اداره کل، بابت عکس‌های زیبای پایان کتاب که حاصل خدمات نمندگان ایشان بود و جناب آقای علیرضا شاه‌حسینی مدیر محترم انتشارات بهارود که مشوق من در به چاپ سپردن این نوشته‌ها بودند، سخن را به پایان می‌بردم و ما توفیقی الا بالله العلی‌العظیم.

امید که مقبول طبع خوانندگان عزیز قرار گیرد. ان شاء الله.

مهرمان

فروردین ۱۳۹۸